

Önsöz

Büyük Önder Atatürk'ün ifade ettiği gibi **Türkler, Batı'ya yönelmiş bir millettir**. Atatürk, 29 Ekim 1923 tarihinde bu konudaki tercihini şöyle açıklamıştır: “Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye’de asri binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batı’ya yönelmemiş millet hangisidir?”

Türkiye, büyük önder Atatürk'ün göstermiş olduğu hedef doğrultusunda 1959 yılında o zamanki ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na “ortak üyelik” başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye 1987 yılında Avrupa Birliği'ne “tam üyelik” başvurusu yaptığı zaman zamanın Başbakanı Turgut Özal “AB süreci Türkiye için uzun ince bir yol olacaktır” demiştir.

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Müracaatı

Türkiye, kuruluşundan itibaren çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma yolunda uluslararası gelişmeleri yakından takip etmiş **ve OECD, Avrupa Konseyi, NATO** gibi bazı önemli uluslararası oluşumların içinde yer almıştır. **Türkiye, tarihte en büyük barış projesi olarak nitelendirilen Avrupa bütünleşmesi** hareketine de ilgisiz kalmayarak, **31 Temmuz 1959'de bu hareketin en önemli örgütlenmesi olan Avrupa Ekonomik Topluluğuna** (AET, bugünkü adıyla Avrupa Birliği'ne) başvurmuştur.

Bu başvurunun altında birçok neden yatmaktadır. Bunlar genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Batılılaşma ve çağdaşlaşma çabalarını sürdürme,
- Soğuk Savaş döneminde siyasi ve ekonomik izolasyondan ve Sovyetler Birliği'nin -baskısından kurtulma,
- Batı Bloğundaki yerini ekonomik entegrasyonla destekleme,
- ABD karşısında denge arayışı,
- Avrupa Ekonomik Topluluğunun yardımlarından yararlanma ve Avrupa Ekonomik -----
- Topluluğu üye devletlerindeki mevcut pazar payını koruma,
- Avrupa'da Yunanistan'ın aleyhteki girişimlerine engel olma.

Türkiye'nin ivedilikle **Topluluğa bağlanma isteğinin iki önemli nedeni bulunduğu**, dönemin Türk yetkililerince şu şekilde açıklanmıştır:

“Türkiye, uzun dönemde Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğin dışında kalmak istememektedir. Öte yandan, Türkiye, gümrük birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden de yoksun kalmamak amacındadır.”

Topluluk tarafından Türkiye'nin başvurusuna olumlu yaklaşılmasının en önem nedeni ise **üye devletlerin Soğuk Savaş döneminde yaşadıkları güvenlik kaygılarıdır**. Topluluk üye devletleri, Türkiye'nin Doğu Bloğu ülkelerine yakınlaşmasını engelleyerek Doğu Akdeniz'in kendi kontrolleri altında kalmasını sağlamak istemişlerdir. AB nin kendini uluslararası alanda tanıtmaya ve özellikle de Avrupa'da kendisine alternatif bir oluşum olarak çıkan EFTA karşısındaki konumunu güçlendirme isteği de başvuruya olumlu yaklaşılmasının diğer bir nedeni olmuştur.

Ortaklığın Kurulması

Türkiye'nin başvurusuna Topluluk Konseyi tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin yükümlülüklerini üstlenmesine imkân vermediği belirtilerek, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın **238. maddesi** temelinde tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık ilişkisinin kurulması önerilmiştir. Önerinin dönemin Türk Hükümetince kabul edilmesi üzerine taraflar arasında bir ortaklık anlaşması imzalanması için müzakerelere başlanmıştır. Ancak müzakereler, bir yandan Topluluk üye devletleri arasında Türkiye ile imzalanacak ortaklık anlaşmasının amacı ve içeriği konusunda oluşan görüş ayrılıkları, öte yandan Türkiye’de meydana gelen iç siyasi çalkantılar nedeniyle birçok kez kesintiye uğramış ve toplam dört yıl sürmüştür.

Anlaşma, **12 Eylül 1963'te Ankara'da imzalanmış ve tarafların iç hukuklarında onaylanması ve GATT izninin alınması süreçlerinin ardından 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye, Yunanistan'ın arkasından Topluluk ile ortaklık kuran ikinci ülke olmuştur.**

1963 TARİHLİ ANKARA ANLAŞMASI

Anlaşma'nın Kapsamı

Ankara Anlaşması, giriş bölümü dışında 33 madde içeren ana metin, bir geçici protokol, bir mali protokol, son senet ve işgücü konusunda taraflar arasında teati edilen mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca Anlaşma'nın ana metnine bir niyet bildirisi, iki yorum bildirisi ve Federal Alman Hükûmeti'ne ait iki bildiri eklenmiştir. Anlaşmanın ana metninde; ortaklık ilişkisinin amacı, gümrük birliği, tarım, malların kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık kurumları, Türkiye'nin tam üyelik imkânları, ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konulara ilişkin hükümler öngörülmüştür. Ana metnin ekini teşkil eden protokollerde ise ortaklığın hazırlık döneminde Topluluk tarafınca tek taraflı olarak Türkiye'ye tanınacak ticari ve mali ayrıcalıklar düzenlenmiştir.

Resmî adı “**Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Kuran Anlaşma**” olan işbu Anlaşma, Ankara'da imzalanmış olması nedeniyle Türkçe literatürde yaygın şekilde “**Ankara Anlaşması**” olarak da ifade edilmektedir.

Anlaşma'nın Amacı

Türkiye'nin Topluluğa entegrasyonunu sağlamaktır. Bu entegrasyon aşamalı olarak gelişecek ve sırasıyla **ekonomik ve siyasi temelde** gerçekleşecektir.

Bu çerçevede Anlaşma'nın ekonomik amacı, ***Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir***. Bu amacın gerçekleştirilmesi için bir “**gümrük birliği'nin** gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür **hemen belirtilmelidir ki Gümrük Birliği Anlaşma'nın asıl amacı değildir. Amaçlara ulaşma araçlarından sadece biridir, ancak en önemlisidir.**”

Anlaşma'nın **siyasi amacı ise Anlaşma'nın giriş bölümünde “Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkılaşan bağlar kurmak” olarak açıklanmıştır.** Yine Anlaşma'nın giriş bölümünde, bu doğrultuda “Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına Avrupa Ekonomik Topluluğunun getireceği desteğin, ileride Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştırmasını kabul ederek...” şeklinde bir vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Anlaşma'nın 28. maddesinde ise “Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde âkit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceleyecekler hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemelerden açıkça anlaşılmaktadır ki Ankara Anlaşması'nın temel ve nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa (Birliğe) tam üyeliğidir.

Bu bağlamda Anlaşma, öncelikle Türkiye'nin tam üyeliğin getireceği ekonomik, sosyal ve hukuki düzeydeki yükümlülüklerini yerine getirmesini ve belli bir ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmasını “**katılmanın ön koşulu**” olarak hükme bağlamıştır. Bu yüzden Anlaşma, “**tam üyeliğe götüren ortaklık anlaşması**” olarak nitelendirilmektedir. Ortaklık ilişkisi, Türkiye'yi Topluluk (Birlik) üyeliğine hazırlama işlevi görecektir.

Anlaşma'nın Dönemleri

Anlaşma'da, ortaklığın birbirini izleyen hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere toplam üç dönemden geçerek gelişeceği öngörülmüştür. Ortaklığın bir döneminden diğer dönemine geçiş otomatik şekilde değil taraflarca belirlenecektir.

Ortaklığın ilk evresini oluşturan **hazırlık dönemi**, **Türk ekonomisinin taraflar arasında kurulacak olan gümrük birliğine hazırlanacağı dönemdir**. Bu dönem, **Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır**. Ortaklığın hazırlık döneminin usul ve esasları Geçici Protokol ve Mali Protokolde düzenlenmiştir. **Dönemin süresi 5 yıl olarak öngörülmüş** ve Türkiye'nin talebi hâlinde Geçici Protokolde belirlenen usullere göre bu **sürenin 10 yıla kadar uzatılması da mümkün kılınmıştır**.

Dönemin asıl amacı, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamaktır. Onun için Türkiye, bu dönemde hiçbir yükümlülük altına girmemiştir. Aksine kendisine bazı ekonomik yardım ve imtiyazlar verilmiştir. Nitekim Türkiye'nin ihracat üstünlüğü olan bazı (tarım) ürünlerine tercihli tarife uygulanması ve belirli bir miktar kredi yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece bu yardım ve imtiyazlarla Türk ekonomisi güçlendirilecek ve gümrük indirimlerine başlayacağı geçiş dönemi ve son dönemin getireceği yükümlülükleri üstlenebilmesi sağlanacaktır.

Ortaklığın ikinci dönemi geçiş dönemidir. *Ortaklığın geçiş dönemi, belirli istisnalar dışında 12 yıl sürecek ve âkit tarafların karşılıklı ve dengeli yükümlülükleri esasına dayanacaktır.* Türkiye ile Topluluk arasında gümrük birliğinin tedricen kurulması, Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluğun politikalarına yakınlştırılması, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesi geçiş döneminin öncelikli hedefleri olarak öngörülmüştür

Ortaklığın son dönemi ise gümrük birliğine dayanacak ve âkit tarafların ekonomik ve sosyal politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini sağlayacaktır Bu dönemde Türkiye ile Topluluk arasında *ekonomi politikalarının koordinasyonunun aşamalı olarak güçlendirilmesi* ve *dış ticaret politikalarının tam uyumlu hâle getirilmesi çerçevesinde; tarım ürünleri ticaretinde öncelikle tavizli rejimin genişletilmesi ve daha sonra aşamalı olarak serbest dolaşıma geçilmesi, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde somut adımlar atılması, Türkiye'nin geniş anlamda rekabet hukuku düzenlemeleri ve uygulamalarının Topluluk sistemiyle giderek tam uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir.* Anlaşma'da hazırlık döneminden geçiş dönemine intikalin aksine geçiş döneminden son döneme geçiş şekli düzenlenmemiştir Yine Anlaşma'da son dönemin uzunluğu da açık bırakılmıştır. Bununla birlikte, son dönemin, "ortaklık"tan "tam üyeliğe" geçişi hazırlama işlevini görecektir olması sebebiyle esasen Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesine kadar devam edeceği söylenebilir.

Anlaşma'nın Genel Mahiyeti ve İçeriği

Anlaşma, "karma sözleşme" olarak *Topluluk üye devletlerinin katılımı altında akdedilmiştir.* Ancak, ortaklık ilişkisinde *Türkiye'nin asıl muhatabı Topluluk üyesi devletler değil Topluluğun (Birliğin) kendisidir.* Çünkü Anlaşma'nın maddesi gereğince ortaklık Türkiye ile Topluluk arasında kurulmuştur. Ankara Anlaşması, Topluluğa sonradan katılan üye devletler bakımından uygulama alanı bulmaz. Çünkü *Ankara Anlaşması, "esnek sınırlar" ilkesini kabul etmemektedir. Bundan dolayı, Avrupa Ekonomik Topluluğuna/Birliğine sonradan katılan devletler için protokoller imzalanmıştır.*

Topluluk üye devletleri neden Ankara Anlaşması'nın imzalanmasına katılmışlardır?

Anlaşma, içerik olarak AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması örnek alınarak hazırlanmıştır. Ancak Anlaşmada, Topluluk üye devletleri arasında oluşan görüş ayrılıkları ve bazı üye devletlerin Türkiye'ye soğuk bakmaları yüzünden somut hükümlere yer verilememiş sadece ortaklık ilişkisinin genel ilke ve kurallarına ilişkin bir çerçeve saptanabilmiştir. Dolayısıyla Anlaşma, mahiyeti itibarıyla bir “çerçeve anlaşma” niteliği taşımaktadır. Anlaşmada, ortaklığın amacı, hedefleri, temel ilkeleri, hedeflere ulaşmak için geçilecek başlıca evreler ve mekanizmalar belirlenmiştir. Ortaklığın uygulanması, gerekli alt programların, düzenlemelerin yapılıp uygulanmaya konması, her evrede hangi tedbirlerin nasıl ve ne zaman alınacağını tespiti gibi hususlar ise Anlaşma'nın eki ve uzantısı şeklinde yürürlüğe sokulacak olan uluslararası hukuk metinlerinin (protokollerin) ve Ortaklık Konseyi kararlarının belirleyeceği düzenlemelere bırakılmıştır. Anlaşma'nın 30. maddesi gereğince bu protokoller, Anlaşma'nın ayrılmaz parçaları olup ana metinle eş değerdedir.

Anlaşma, ana ilke ve temelleri bakımından Avrupa (Ekonomik) Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın hükümlerinden esinlenerek içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin ortak bir rekabet düzeni çerçevesinde serbestçe dolaşabileceği bir “ekonomik alan” kurulmasına yönelik bir program düzenlemektedir. ***Bu çerçevede Anlaşma'nın temelini gümrük birliği oluşturmaktadır***

tarım, işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme serbestisi, hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet ve vergi, mevzuat ve ekonomi politikalarının uyumlaştırılması sermaye ve ödemelerin serbest dolaşımı konularına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Anlaşma'da yer alan hükümler, esas itibarıyla âkit taraflara somut yükümlülükler getirmekten çok ortaklığın genel ilke ve kurallarını belirlemekte ve “Topluluğu Kuran Antlaşma'nın ilkelerinden esinlenmede uyumuşlardır” şeklinde oldukça muğlak ifadeler içermektedir. Bu hükümlerin birçoğu siyasi program niteliğindedir. Dolayısıyla âkit taraflar, ortaklık rejiminin uygulanmasında geniş takdir alanlarına sahiptirler. Bununla birlikte ***âkit tarafların ortaklık rejiminin uygulamasında iki temel yükümlülükleri söz konusudur. Birincisi, 7. maddede belirtilen “sözleşmeye sadakat” yükümlülüğü, diğeri ise 9. maddede öngörülen “ayrımcılık yasası”dır.***

Âkit taraflar, ***anlaşmaya imza koymak suretiyle ortaklık kurma ve bunu geliştirme arzularını ifade etmişler*** ve özellikle de Anlaşma'nın 7. maddesinin 1. fıkrası gereğince Anlaşma'dan doğan yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir, Ayrıca anılan maddenin 2. fıkrası gereğince ***âkit taraflar, Anlaşma'nın amaçlarının gerçekleşmesini tehlikeye sokabilecek her türlü davranış ve hareketsizlikten kaçınacaklardır.***

Anlaşma'nın 6. maddesinde ortaklık rejiminin uygulanması ve giderek gelişmesini sağlamak üzere âkit tarafların bir araya gelebileceği bir Ortaklık Konseyinin kurulması öngörülmüştür. Anlaşma, sona erme ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu nedenle Anlaşma, kural olarak amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalacaktır. Ancak uluslararası hukukun genel esasları çerçevesinde Anlaşma'nın sona erme durumları söz konusu olabilir.

ORTAKLIK REJİMİNİN UYGULANMASI

Hazırlık Dönemi (1964-1973)

Topluluk üye devletleri, ortaklığın hazırlık döneminde Türkiye'den ülkelerine yapılacak tütün, üzüm, kuru incir, fındık, turuncgiller, şarap, dokuma ve su ürünleri ithalatı için belli kotalarda gümrük indirimi uygulamışlardır. Bunun yanında, Mali Protokol uyarınca Türkiye'ye hazırlık dönemi (1964-1969) için 175 milyon ECU tutarında Topluluk kredisi verilmiştir. Bu Protokol ile sağlanan kredilerin tümü kullanılmıştır.

Yunanistan ile yaşanan sorunlar gün geçtikçe daha da büyümüş ve Yunanistan'ın Topluluk ile daha güçlü ortaklık ilişkisine sahip olduğundan bu farkın kapatılması zorunlu olmaya başlamıştır. ***Bu yüzden Türkiye, bir an önce geçiş dönemine geçilmesinin yararlı olacağı düşüncesiyle 16 Mart 1967'de yapılan beşinci Ortaklık Konseyi toplantısında geçiş döneminin koşullarını ve uygulama usullerini belirleyecek protokolün imzalanmasına yönelik gerekli hazırlıklara başlanmasını Topluluk tarafına iletmıştır.*** Bu talep Topluluk tarafından pek memnuniyetle karşılanmamış olsa da sonunda Türkiye'nin isteği doğrultusunda ***6 Şubat 1969'da görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler, 23 Kasım 1970'de Katma Protokolün imzalanmasıyla noktalanmıştır. Hazırlık dönemi, Katma Protokolün yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir.***

Katma Protokol ve Geçiş Dönemi (1973-1996)

Katma Protokol, 23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanmış ve tarafların iç hukuklarında onaylanması ve GATT izninin alınması süreçlerinin ***ardından 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiştir.*** ***Böylece hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönemi başlamıştır. Katma Protokolün tarafların iç hukuklarında onaylanması işlemlerinin gecikeceği anlaşıldığından 21 Temmuz 1971'de Protokolün sadece ticari hükümlerini önceden yürürlüğe koyan bir geçici anlaşma imzalanmıştır. Bu Geçici Anlaşma 1 Eylül 1971'de yürürlüğe girmiştir. Böylece geçiş dönemi fiilen daha önce başlamıştır.***

Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde yürürlüğe konulmasını sağlayan ve 64 maddeden oluşan bir "uygulama anlaşması"dır. Zira Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, Katma Protokol ile doldurulmuş ve uygulamaya geçirilmiştir.

Katma Protokol, ortaklığın geçiş döneminin uygulanmasına ilişkin koşulları, usulleri, sıra ve süreleri belirlemekte; sanayi ürünlerinde gümrük birliği, tarım için tavizli rejim, işgücünün serbest dolaşımı, yabancı sermaye, yerleşme serbestisi, rekabet ve devlet yardımları, ihracatın desteklenmesi ve mali yardımlar gibi temel konularda hükümler içermektedir.

Katma Protokolün uygulama anlaşması olması özelliğinden ne anlaşılmalıdır?

Katma Protokolün geçiş dönemine ilişkin temel ilkeleri şunlardır:

Taraflar arasındaki ilişkilerin karşılıklı ve dengeli olma esasına dayanması,

Taraflar arasında bir gümrük birliğinin aşamalı şekilde kurulması,

Tarafların ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi.

Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir Gümrük Birliğinin - Topluluk tarafından derhâl Türkiye tarafından ise aşamalı şekilde - gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Yani taraflar açısından gümrük birliğinin asimetrik şekilde kurulması öngörülmüştür. Topluluk tarafı, Geçici Anlaşma ile 1971 yılı itibarıyla bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak kaldırmıştır. Ayrıca Topluluk tarafı, Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatına tam serbesti sağlamanın dışında Türk tarım ürünlerine çeşitli sürüm kolaylıkları tanımıştır.

Türkiye ise Topluluk çıkışlı mallara uygulanan gümrük ve eş etkili vergilerini ve 22 yıllık süreler içinde aşamalı şekilde kaldırmayı ve aynı dönem içinde Topluluğun ortak gümrük tarifesi ve tarım politikasına uyum sağlamayı taahhüt etmiştir.

Katma Protokolde ayrıca ithalat miktar kısıtlamaları (kotalar) ve eş etkili tüm önlemler ilke

olarak her iki taraf için de yasaklanmıştır

Katma Protokolde, Topluluk ile Türkiye arasında Gümrük Birliğini aşan bir ekonomik bütünleşme öngörülmüştür. Bu nedenle tarım ürünleri, işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, devlet yardımları, ekonomik politikaların ve mevzuatın yakınlaştırılması konularında da hükümler konulmuştur. Fakat bu hükümler Gümrük Birliği hükümleri gibi “doğrudan etkiye sahip değildir. Bunların uygulanabilmesi için Ortaklık Konseyi kararları gereklidir.

Öte yandan **Katma Protokol, ortaklık hükümlerinin uygulanması ve geliştirilmesi konusunda iki sınır koymuştur. Birincisi, Türkiye’nin Protokolün kapsamına giren alanlarda üye devletlerin Roma Antlaşması uyarınca birbirlerine tanıdıklarından daha elverişli olan işlemlerden yararlanamayacak olmasıdır İkincisi ise tarafların ciddi ekonomik zorluklar ile karşılaşmaları durumunda koruma önlemlerine başvurabilecek olmasıdır (m. 60). Bu bağlamda Katma Protokol, Türkiye’nin lehine başka koruma hükümlerine de yer vermiştir.**

Mali Protokoller

Geçiş döneminde Türkiye’ye mali yardımların yapılması için iki mali protokol imzalanmıştır. **Bu protokollerden ilki olan İkinci Mali Protokol, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol ile birlikte imzalanmış ve 1 Ocak 1973’te yürürlüğe girmiştir.** Söz konusu Protokol, **1971-1977 dönemini kapsamıştır.** Türkiye, bu Protokol ile yalnız Topluluk bütçesinden verilen kredilerden değil, Avrupa Yatırım Bankasının (AYB) öz kaynaklarından verilen kredilerden de yararlanma imkânı bulmuştur. Bu Mali Protokol çerçevesinde 195 milyon ECU Topluluk bütçesinden, 25 milyon ECU AYB öz kaynaklarından olmak üzere, toplam **220 milyon ECU** tutarında kredinin Türkiye’ye verilmesi öngörülmüş ve tamamı Türkiye tarafından kullanılmıştır. Bundan başka, İkinci Mali Protokolün yürürlük süresi içinde Topluluğa yeni katılan üç devletin (**İngiltere, İrlanda ve Danimarka**) de mali yardıma katılmasını sağlamak amacıyla ortaklığın bu yeni üyelere de genişletilmesini sağlayan Tamamlayıcı Protokole konulan bir hükümle, Türkiye’ye 47 milyon ECU tutarında bir ek kredinin verilmesi kabul edilmiştir.

Üçüncü Mali Protokol, 12 Mayıs 1977’de imzalanmış ve 1 Mayıs 1979’da yürürlüğe girmiştir. Bu Protokolün 31 Ekim 1981’e kadar uygulanması öngörülmüş ancak daha sonra süre uzatılmıştır. Bu Protokol çerçevesinde Türkiye’ye 220 milyon ECU’lük kısmı Topluluk bütçesinden, 90 milyon ECU’lük kısmı ise AYB öz kaynaklarından olmak üzere, toplam **310 milyon ECU** tutarında bir kredi verilmiştir. Kredinin tamamı Türkiye tarafından kullanılmıştır.

Geçiş Döneminin Uygulanması

Türkiye, 1970’li yıllarda yaşadığı ekonomik krizler ve iç siyasi mülahazalar nedeniyle Katma Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmıştır. Hatta Türkiye, Katma Protokol’ün yürürlüğe girişinin hemen öncesinde gümrük vergilerini % 50 artırmıştır.

Türkiye, her ne kadar Katma Protokol’de öngörülen takvim çerçevesinde gümrük vergisi indirimlerini 1973 ve 1976 dönemlerinde yerine getirmiş olsa da **1970’li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizler, iç ve dış siyasi karışıklıklar nedeniyle Katma Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmekte oldukça zorlanmıştır. Kıbrıs’a askerî müdahale sonrası Topluluk üye devletleriyle siyasi ilişkilerin gerginleşmesi üzerine Türkiye, Ocak 1978’de yapılması gereken gümrük vergisi indirimlerini Katma Protokolün 60. maddesinde**

öngörülen imkânı kullanarak ertelemiştir.

Topluluk tarafı da bu durumu öne sürerek kendi yükümlülüklerini yerine getirmeyi aksatmış ve ortaklığın uygulanması ve geliştirilmesi konusunda pek istekli olmamıştır. Topluluk üye devletleri, özellikle işçilerin serbest dolaşımı hükümlerinin yerine getirilmesi noktasında oldukça çekingen ve hatta reddedici bir tavır sergilemişlerdir

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül 1980 askerî yönetimi döneminde nitelik değiştirerek gittikçe siyasi boyut kazanmaya başlamıştır. **Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olması siyasi sorunları daha da artırmıştır. Topluluk, bu gelişmelerin sonucunda Türkiye ile siyasi ilişkilerini dondurarak mali iş birliğini askıya almıştır. Nitekim 1981 yılı sonrası dönem için hazırlanan Dördüncü Mali Protokol, 19 Haziran 1981'de paraflanmış olmasına rağmen Kasım 1981'de siyasal nedenlerle dondurulmuştur. Bu Mali Protokol, 5 yıllık bir dönem için 600 milyon ECU tutarında bir mali yardım yapılmasını öngörmekteydi.**

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ithalatı engelleyici politikaların hızla terk edilerek dışa açılma sürecinin başlatılması ve liberal ekonomi politikaları izlenmesi ortaklığa yeniden işlerlik kazandırmış ve ilişkiler normalleşme seyrine girmiştir

Nitekim Ortaklık Konseyi, 1980 yılından sonra **16 Eylül 1986'da yeniden toplanabilse de Yunanistan vetosu** sebebiyle Topluluğun ortak tutum oluşturamaması sonucu bu toplantıda herhangi bir karar alamamış ve yine uzunca bir süre bir araya gelememiştir.

Türkiye, bir yandan Avrupa'da Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrası oluşan yeni durumu dikkate alarak Avrupa'ya entegre olma çabalarına yeni bir boyut amacıyla Ankara Anlaşması'nda öngörülen tedrici bütünleşme sürecinin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987 tarihinde üyelik başvurusu yapmıştır. Tam üyelik ile ayrıca Yunanistan karşısında bir denge de kurulacaktı.

Komisyon, **Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin olarak 18 Aralık 1989'da açıklamış olduğu görüşünde (Avis), öncelikli olarak kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Toplulukların yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceği; Türkiye'nin, Topluluklara katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiştir.** Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ankara Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir. Nihayet Türk-Yunan sorunlarının da Türkiye'nin tam üyelik sürecinde engeller yaratabileceğine dikkat çekilmiştir.

Ortaklık ilişkisi, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu sonrası ad hoc komite toplantıları, Komisyonun görüşünün Türk makamları tarafından olumlu karşılanması ve iş birliği paketi gibi gelişmelerle ivme kazanmıştır. **Bu dönemde Katma Protokol'de öngörüldüğü gibi Gümrük Birliğinin 1995 yılına kadar tamamlanması için gerekli hazırlıklar hızlanmıştır. Taraflar arasında iki yıl boyunca yapılan teknik ve siyasi görüşmelerin sonuçları bir karar taslağında özetlenmiş ve 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısına sunulmuştur.**

Son Dönem (1996-)

Son Dönemin Uygulamaya Konulması

6 Mart 1995'de Brüksel'de gerçekleştirilen 36. dönem Ortaklık Konseyi toplantısında, ortaklığın (Gümrük Birliğinin) son döneminin 1 Ocak 1996 tarihinden geçerli olmak üzere uygulamaya konulması kararlaştırılmış ve "Gümrük Birliğinin Son Döneminin

Uygulamaya Konmasına” İlişkin 1/95 sayılı Karar kabul edilmiştir. Bu Karar’ın 1 Ocak 1996’da yürürlüğe girmesiyle birlikte ortaklığın (gümrük birliğine) geçiş dönemi sona ermiş ve son dönemi başlamıştır.

Toplantıda, Gümrük Birliğinin son dönemini uygulamaya koyan Ortaklık Konseyi Kararının (OKK) dışında şu düzenlemeler kabul edilmiştir:

- Taraflar arasındaki ilişkilerin Ankara Anlaşması’nın öngörmediği alanlarda da güçlendirilmesini amaçlayan bir Tavsiye Kararı (Ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin ilke Kararı),
- Türkiye’nin üçüncü ülkelere karşı 1 Ocak 2001’e kadar ortak gümrük tarifesinin üzerinde vergi uygulayacağı hassas ürünleri belirleyen 2/95 sayılı Karar,
- Türk ekonomisinin Gümrük Birliğine bağlı olarak geçireceği değişiklikler esnasında ihtiyaç duyacağı mali yardım ve iş birliğinin çerçevesini belirleyen Topluluk Deklarasyonu.

Nihayet toplantıda siyasal diyalog ve kurumsal iş birliğinin belirli bir takvime bağlanması kararlaştırılmış, Ankara Anlaşması’nın Türkiye’nin Topluluğa tam üyelik hedefi ile ilgili 28. maddesinin güncelliğini koruduğu hususu teyit edilmiş ve mali iş birliği ile 1/95 sayılı OKK’nin yürürlüğe girmesi hakkında görüş alışverişinde bulunulmuştur.

1/95 Sayılı OKK

1/95 sayılı OKK, 66 madde, bazı maddelere ilişkin ortak ya da tek taraflı 17 bildiri ve 10 ekten oluşmaktadır. Karar, Gümrük Birliğinin tamamlanması ve işleyişine ilişkin olarak başlıca şu konularda hükümler içermektedir:

- Malların serbest dolaşımı (taraflar arasında gümrük vergisi ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyum),
- Topluluğun teknik mevzuatına uyum,
- Topluluğun ortak ticaret politikasına uyum,
- Topluluğun tercihli gümrük rejimlerinin üstlenilmesi,
- Topluluğun ortak tarım politikasına uyum ve tarım ürünleri ticaretinde uygulanacak tercihli rejim,
- Topluluk Gümrük Koduna uyum ve karşılıklı idari iş birliği,
- Mevzuat yakınlaştırılması (fikirî, sınai ve ticari mülkiyetin korunması; Gümrük Birliğinin rekabet kuralları; ticari korunma araçları; kamu alımları; vergilendirme),
- Kurumsal hükümler (Gümrük Birliği Ortak Komitesi; danışma ve karar usulleri; uyuşmazlıkların çözümü; korunma tedbirleri).
- 1/95 sayılı OKK’nin hükümleri temelinde işleyen Gümrük Birliği, Topluluk üye devletleri ile Türkiye arasında ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük --vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye’nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde -Topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü ve Topluluğun dış ticarete ilişkin sair mevzuatına yakınlaşmasını kapsamaktadır.

Gümrük Birliğinin uygulanmasında ***1/95 sayılı OKK’nin*** kurallarının yanı sıra ***Ankara Anlaşması*** ve ***Katma Protokolün genel hükümleri*** de dikkate alınması gerekmektedir. ***Gümrük Birliği sadece sanayi mallarının ve işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini kapsamaktadır. İşlenmemiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Ankara Anlaşmasının temel amaçlarından biri olmakla beraber Türkiye’nin Topluluğun (Birliğin) ortak tarım politikasına uyum sağlayamamış olması nedeniyle Gümrük Birliğinin kapsamı dışında tutulmuştur. Temel tarım ürünleri için hâlen 1/98 ve 2/2006 sayılı OKK çerçevesinde tercihli ticaret rejimi uygulanmaktadır. Kömür ve çelik ürünleri ise 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında işlem görmektedir.***

Gümrük Birliği Kapsamında Gerçekleştirilen Uyum Çalışmaları

Gümrük Birliğinin kurulma sürecinin tamamlanması ile beraber, Türkiye ile Topluluk arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemler kaldırılmış, *Türkiye üçüncü ülkelere karşı Topluluğun ortak gümrük tarifesi (OGT) uygulamaya başlamıştır. Bu durumun tek istisnası, 1996 yılında başlayan ve 2000 yılı sonuna kadar süren beş yıllık geçiş döneminde, otomobiller, ayakkabılar, deriden mamul ürünler ve mobilyalar gibi kısıtlı sayıdaki hassas ürün için üçüncü ülkelere karşı OGT hadlerinden daha yüksek gümrük vergilerinin uygulanması olmuştur.* Ancak 2001 yılından itibaren bu konudaki geçiş süreci de sona ermiş ve tüm sanayi ürünleri itibarıyla OGT oranlarına uyum sağlanmıştır

Bu çerçevede, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sağlamak ve ortak ticaret politikasını uygulamak üzere, ithalat ve ihracata ilişkin kurallar, kotaların yönetimi, dampingli veya sübvansiyonlu ithalata karşı koruma, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dâhilde ve hariçte işleme rejimleri Topluluk mevzuatıyla uyumlu hâle getirilmiştir.

Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde uygulanan ithalat rejimi, Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerin yanı sıra Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ve üçüncü ülkelerle imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmalarının hükümleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Birliğin tercihli ve otonom rejimlerine uyum devam etmektedir. Bu itibarla Türkiye, şimdiye kadar 16'sı yürürlükte olmak üzere toplam 28 serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Ayrıca, Birliğin geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere uyguladığı otonom tarife tavizlerini içeren Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne uyum, Gümrük Birliği kapsamındaki ürünler itibarıyla 1 Ocak 2008 tarihinde tamamlanmıştır.

Ticarette teknik engellerin kaldırılması, test ve belgelendirme alanında alt yapı düzenlemelerinin geliştirilmesi amacıyla Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) 1999'da kurularak faaliyete geçirilmiştir. Bugüne kadar 2/97 sayılı OKK'de belirtilen Topluluk mevzuatının yaklaşık % 80'i ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca uyumlaştırılarak ulusal mevzuata aktarılmıştır. Bu alanda Topluluk direktiflerine uyumun hukuki dayanağını teşkil eden "Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun", kısa adıyla "Çerçeve Kanun", 11 Temmuz 2001 tarih ve 24459 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak 11 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İşbu Kanuna ilişkin 4 tane uygulama yönetmeliği çıkarılmıştır.

Buna ek olarak, malların serbest dolaşımının ve Birlik iç pazarına entegrasyonun sağlanması amacıyla devlet yardımları, vergilendirme, rekabete ilişkin fikrî ve sınai mülkiyet hakları alanlarındaki uluslararası norm ve standartlara uyum sağlanmıştır.

Diğer taraftan *ortak rekabet politikasına uyum sağlanması amacıyla hayata geçirilen düzenlemeler arasında Rekabet Kurumunun kurulması, devlet yardımları mevzuatının dünya ve Topluluk (Birlik) kurallarıyla uyumlu hâle getirilmesi, fikri-sınai-ticari mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olunması, Patent Enstitüsü'nün etkin biçimde çalıştırılması gibi hususlar yer almaktadır.*

Gümrük Birliğinin Etkileri

Türkiye ile AB arasında görünürde bir ticaret açığı mevcuttur. Bu konuda bir tartışma yoktur. Buna karşılık, Gümrük Birliğinin Türk ekonomisine etkileri konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Konu, makro ve sektörel düzeyde kapsamlı bir incelemeyi gerektirdiği için burada ayrıca ele alınmayacaktır.

Genel Değerlendirme

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bu yana 50 yıl geçmesine karşın öngörülen hedefler tam olarak gerçekleştirilmiş değildir. Ortaklık, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerine uygun şekilde yürütülememiştir. **Burada özellikle vurgulanması gereken husus, ortaklığın geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokoldeki sürelerle yeterince uyulamamış olmasıdır.** Bunun altında yatan **en önemli sebep, 1960'lı yıllardaki ekonomik ve siyasi koşulların zamanla değişmesine paralel olarak tarafların çıkarlarının ve bununla bağlantılı olarak ortaklık ilişkisinden doğan beklentilerinin değişmiş olmasıdır.**

Ortaklık ilişkisinde Türkiye lehine işleyebilecek en önemli bir denge unsurlarından birisi olan işçilerin serbest dolaşımı, **üye devletlerdeki ekonomik durgunluk sebebiyle** istenilen ölçüde uygulamaya konulamamıştır. Bunun yanında, öngörülen mali yardımlar da siyasi sebeplerden dolayı yeterince yaşama geçirilememiştir.

Ortaklık rejiminin düzgün şekilde işletilmemesinin önemli bir nedeni, anlaşmanın yorum ve uygulanmasında taraflar arasında ortaya çıkacak uyuşmazlıkları çözecek kurumsal bir yapılanmanın (yani yargı mekanizmasının) yokluğudur. Ortaya çıkan sorunların çözümü tümüyle tarafların iyi niyet ve dürüstlüğüne terk edilmiştir. Gerçi hukuki ihtilaflar, Ankara Anlaşması'nın 25. maddesi gereğince, **Ortaklık Konseyinde veya orada alınacak bir kararla tahkim yoluyla uluslararası mahkemelerde çözüme kavuşturulabilir.** Fakat bu, işletilmesi kolay olan bir mekanizma değildir. Çünkü bir hukuki sorunun veya uyuşmazlığın çözümü her hâlükârda Ortaklık Konseyinde bir karar alınmasını zorunlu kılmaktadır. Zaten Ankara Anlaşması'nın uyuşmazlıkların çözüm yolu günümüze kadar hiç işletilememiştir.

Avrupa Birliği yargısı (özellikle de Adalet Divanı), bu boşluğu bir ölçüde doldurmuştur. Adalet Divanı, ortaklığın bir organı olmamakla birlikte, aralıksız olarak ortaklık kuralları ile sorunları ele almış ve önemli kararlara imza atmıştır. Adalet Divanı, Topluluğun (Birliğin) tarafı olduğu uluslararası antlaşmaların **Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 234. maddesi (şimdi Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 267. maddesi) anlamında bir "organ işlemi" teşkil ettiğini ve bu nedenle Topluluk (Birlik) hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğunu belirterek, ortaklık kurallarını Topluluk (Birlik) hukuku kapsamında yorumlamaktadır.**

Adalet Divanı, ortaklığın kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımıyla ilgili kurallarının yorumuna ilişkin olarak ön karar yoluyla 70'e yakın karar vermiştir. Söz konusu kararlar, bir taraftan üye devletlerde çalışan, iş yapan veya hizmet sunan Türk vatandaşlarının ve aile bireylerinin Topluluk/Birlik hukukunun koruması altına alınmasını sağlamış, diğer taraftan da ortaklık ilişkisinin Topluluk/Birlik hukukundaki yerini açıklığa kavuşturmuştur. Böylece Adalet Divanı, üye devletlerin birçok kısıtlama ve yasaklarla dolu yabancılar hukukunun uygulama alanını önemli ölçüde daraltmıştır. Tam üyelik gerçekleşmemesine rağmen bu kararlar sayesinde günümüzde artık "vizesiz Avrupa" tartışmaları yapılmaktadır. Avrupa Birliği ve üye devletler ise Türk vatandaşlarına vize kolaylıkları getirmeye başlamışlardır.

Gümrük Birliği genel olarak sorunsuz bir şekilde işlemektedir. Ancak burada Türk girişimcilerin bazı engellerle karşılaştığı söylenebilir.

Başlıca engeller şunlardır:

- Avrupa Birliği'nin mali, teknik ve güvenlik standartlarından kaynaklanan engeller,
- Türk menşeli malların Avrupa Birliği'nin iç pazarına taşınmasına getirilen engeller (kotalar, araç sürücülerine giriş vizesi verilmemesi gibi)
- Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine veya görevlilerine fuar, ihale, iş görüşmesi, yer

kiralama vs. amaçlı olarak Avrupa'ya gidişlerine getirilen vize engelleri (ticari ve özel hayat sırlarının ifşai, vizenin zamanında verilmemesi gibi).

ANKARA ANLAŞMASI'NIN NİHAİ AMACI OLARAK TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİĞİ

Hukuki Çerçeve

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde hükme bağlanmıştır. Maddenin metni aynen şöyledir:

*“Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu Kuran, Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün, Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler. Ortaklığın son dönemine girilmiş olduğundan artık Türkiye'nin tam üyeliği meselesinin ele alınması gerekecektir. **Fakat bu noktada iki soru ortaya***

çıkaktadır. Birinci soru** 28. maddede öngörülen üyelik perspektifinin bağlayıcı olup olmadığıdır. **İkinci soru ise Avrupa (Ekonomik) Topluluğu üyeliğine ilişkin olarak çizilen perspektifin Avrupa Birliği üyeliği için de geçerli olup olamayacağıdır.

*Maddenin hukuki bağlayıcılığı konusunda taraflar arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Türkiye, bu maddeye dayanarak ortaklık ilişkisini “**sonraki bir üyeliğin bağlayıcı bir ön aşaması**” olduğunu öne sürerken Birlik tarafı, bu maddeyi bir **niyet bildirimi içeren hüküm olarak görmekte** ve maddede yer alan üyelik perspektifini sadece “**incelenmesi gereken bir olanak**” olarak görmektedir. Birlik tarafının görüşüne göre, 28. maddede Türkiye'ye Birlik üyeliğine giriş hakkı verilmemiştir, daha ziyade Türkiye'nin üyelik imkânının ancak bütün yükümlülüklerin Türkiye tarafından yerine getirilmesi durumunda **incelenebileceği** hükme bağlanmıştır.*

2007 tarihli Lizbon Antlaşması uyarınca Avrupa Birliği, *Avrupa Topluluğunun yerine geçmiş ve böylece Ankara Anlaşması'nın tarafı olmuştur. Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde yer alan “Topluluk” ifadesinin artık “Birlik” olarak anlaşılması gerekmektedir.* Aksi yorum, iyi niyetle bağdaşmaz ve uluslararası hukuk açısından geçerli değildir. Ancak yalnızca *Ankara Anlaşması çerçevesinde gerçekleşen bir entegrasyon da Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için yeterli olmadığı belirtilmelidir.* Zira Avrupa Birliği, Avrupa (Ekonomik) Topluluğuna nazaran daha kapsamlı entegrasyon öngörmekte ve daha geniş alanları (siyasi, askeri vs.) içermektedir. Kaldı ki Avrupa (Ekonomik) Topluluğunun kendisi de zaman içinde kültürel, sosyal ve siyasal yeni boyutlar kazanmıştı. Dolayısıyla Türkiye'nin bu alanlarda da Avrupa Birliği'ne entegre olması ve üyelik için aranan koşulları yerine getirmesi gerekecektir. Avrupa Birliği'nin ise bu süreçte dürüstçe hareket etme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, özel *olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinden, genel olarak “**ahde vefa**” ilkesinden çıkmaktadır.*

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci

Türkiye, yukarıda da ifade edildiği üzere, Ankara Anlaşması'nda öngörülen aşamalı bütünleşme sürecinin tamamlanmasını beklemeden 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusu yapmıştır. Bu erken başvuruya verilen cevapta, **Toplulukların kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üye kabul edemeyeceği; Türkiye'nin, Topluluklara katılmaya ehil olmakla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiş ve ilişkilerin Ortaklık Anlaşması çerçevesinde geliştirilmesi önerilmiştir.**

Gümrük Birliğinin kurulması sürecinin 1996 yılında tamamlanmasıyla Türkiye'nin AB'ye

tam üyelik sürecinin hızlanacağı yönünde beklentiler oluşmuş ve bazı tezler ileri sürülmüştür. Ancak bu beklenti ve tezlerin çok da doğru olmadığı **16 Temmuz 1997’de yayımlanan “Gündem 2000” Raporu’ndan anlaşılmıştır.** Çünkü Rapor’da, Türkiye Avrupa Birliği’nin mevcut genişleme sürecine dahil edilen ülkeler arasında gösterilmemiş, Gümrük Birliğinin Türkiye’nin uyum konusunda başarılı olduğunu gösterecek şekilde yürüdüğü yönünde ifadeler kullanılmakla birlikte, Türkiye hakkındaki bilindik siyasi ve ekonomik argümanlar tekrarlanmasıyla yetinilmiştir. **12 - 13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi’nde ise Türkiye, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiş olsa da aday ülkeler arasında zikredilmemiştir. Böylece Türkiye, Avrupa Birliği’nin mevcut genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır.**

Avrupa Birliği, dönemin Türk Hükümeti tarafından gösterilen sert tepki nedeniyle daha sonraki zirve toplantılarında Türkiye ile buzları eritmek için stratejiler geliştirmiş, Türkiye’yi herhangi bir işlevi olmayan **Avrupa Konferansı’na** davet etmiştir. Ancak Türkiye kendisi için çok büyük bir değer arz etmeyen bu çağrılara karşılık vermemiştir,

Bu dönemde Avrupa Birliği’nde Türkiye’ye yönelik bir tutum değişikliğinin başladığı görülmektedir. Bu tutum değişikliğinin altında başlıca şu nedenlerin bulunduğu söylenebilir:

1999 yılında Kosova’ya gerçekleştirilen uluslararası müdahale ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının güvenliği çerçevesinde Türkiye’nin stratejik konumu

Türkiye’nin askerî bir güç olarak vazgeçilemezliği

ABD’nin girişimleri (daha sonra bu girişimler ters tepmiş ve **Türkiye için ABD’nin “Truva Atı”** değerlendirilmeleri yapılmıştır)

Bazı üye devletlerde iktidar değişiklikleri (sosyal demokrat partilerin iktidara gelmeleri)

Yunanistan’da dönemin Simitis Hükümeti’nin Türkiye’ye karşı ılımlı bir tutum izlemesi.

1999’a gelindiğinde özellikle Türkiye’de meydana gelen 17 Ağustos Marmara depremi sonrası Yunanistan ile ilişkilerde oluşan yumuşama havasının Avrupa Birliği ile ilişkilere de olumlu yansıması olmuştur. Komisyonun 13 Ekim 1999’da Türkiye’nin “aday ülke” olmasını tavsiye etmesi üzerine Türkiye, 10 - 11 Aralık 1999’da Helsinki’de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde Avrupa Birliği’ne “aday ülke” olarak kabul edilmiş, kendisinin diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille belirtilmiştir.

Helsinki Zirvesi’nde alınan bu karar ilişkilere farklı bir boyut ve ivme kazandırmıştır. Nitekim Avrupa Birliği Konseyi, **8 Mart 2001’de Türkiye’nin Kopenhag Kriterleri’ne uyum sağlaması için yapılması gerekenlerin somut olarak belirtildiği ve insan hakları alanında kısa ve orta vade hedeflerin sıralandığı bir Katılım Ortaklığı Belgesi’ni kabul etmiştir.**

Türkiye, 19 Mart 2001’de bu belgede yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimi içeren bir ulusal program açıklamıştır. Bu çerçevede Türkiye’de önemli siyasi reformlar gerçekleştirilmiş, insan hakları ve temel özgürlükler alanlarında hukuki ve idari reformlar yapılmış, düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi, farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet özgürlüklerinin güçlendirilmesi, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Bu olumlu gelişmeler karşısında Aralık 2002’de Kopenhag’da yapılan Zirve’de, müzakerelere başlanması bakımından şartlı bir takvim öngörülmüş ve Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için son eksikliklerini Aralık 2004’e kadar gidermesi hâlinde 2005 yılından itibaren kendisiyle katılım müzakerelere geciktirilmeden başlanacağı ifade edilmiştir.

*Komisyon, Aralık 2004 Zirvesi öncesinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine yeterince uyumu sağladığını tespit ederek üye ülkelere Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde açık bir tavsiyede bulunmuştur. 17 Aralık 2004'te Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi'nde, 1999 Helsinki Zirvesi ve 2002 Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar teyit edilmiş ve Türkiye'nin reform sürecinde atmış olduğu kararlı adımların memnuniyetle karşılandığı belirtilerek, Türkiye ile üyelik müzakerelerinin - Zirve sonuç metninin 23. maddesinde öngörülen çerçeve dâhilinde - **3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır.** Bu Zirve'de, Komisyona iki temel belgeyi hazırlama görevi verilmiştir. Söz konusu **belgelerden biri, müzakerelerin esaslarını belirleyen "Çerçeve Belge"dir. Diğeri ise 2001'de hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi"nin revize edilmesi, yani ikinci bir "Katılım Ortaklığı Belgesi"nin hazırlanmasıdır.** Bu iki belgenin hazırlanmasına ek olarak Komisyon, **Türkiye'nin üye devletlerde ve AB'nin Türkiye'de karşılıklı olarak daha iyi tanıtılmasına yönelik olarak sivil toplum örgütleri aracılığıyla yürütülecek faaliyetleri içerecek olan "Sivil Toplum Diyaloğu" başlıklı bir çalışma hazırlamakla görevlendirilmiştir. Komisyon, 29 Haziran 2005'te AB'nin müzakerelerde izleyeceği pozisyonu belirleyen bir çerçeve karar kabul etmiştir. Nihayet 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakereleri başlamıştır.***

Kendimizi Sınavalım

- 1- Türkiye, 31 Temmuz 1959'de ortaklık başvurusunu hangi örgüte yapmıştır?
 - a) Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
 - b) Avrupa Ekonomik Topluluğu
 - c) Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
 - d) Avrupa Konseyi
 - e) EFTA
- 2- Avrupa Ekonomik Topluluğu ilk akdî ortaklık ilişkisini hangi ülkeyle kurmuştur?
 - a. Yunanistan
 - b. İsviçre
 - c. Türkiye
 - d. Yugoslavya
 - e. Avusturya
- 3- Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması'nın nihai amacı nedir?
 - a) Taraflar arasında ticari işbirliğini geliştirmek
 - b) Taraflar arasında siyasi ve güvenlik işbirliğini geliştirmek
 - c) Taraflar arasında kültürel işbirliğini geliştirmek
 - d) Türkiye'nin Topluluğa entegrasyonunu sağlamak
 - e) Türkiye'yi güçlü devlet yapmak.
- 4- Türkiye-AET Ortaklık Anlaşmasına göre Türkiye'nin tam üyeliği konusu hangi dönemde ele alınacaktır?
 - a) Başlangıç dönemi
 - b) Geçiş dönemi
 - c) Son dönem
 - d) Değerlendirme dönemi
 - e) Kabul dönemi

5-Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması hangi anlaşma örnek alınarak hazırlanmıştır?

- a) EFTA Anlaşması
- b) Kıbrıs Ortaklık Anlaşması
- c) Avrupa Ekonomik Anlaşması
- d) Yunanistan Ortaklık Anlaşması
- e) İsviçre ikili Anlaşmaları

6-Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması hangi alana ilişkin bir hüküm içermez?

- a) Mali yardımlar
- b) Serbest dolaşım
- c) Ekonomi politikaları
- d) Güvenlik konuları
- e) Mevzuat uyumlaştırılması

7-Türkiye-AB Ortaklığı'nda mali işbirliği çerçevesinde kabul edilen mali protokollerden hangisinin uygulanması mümkün olmamıştır?

- a) I. Mali Protokol
- b) II. Mali Protokol
- c) III. Mali Protokol
- d) IV. Mali Protokol
- e) V. Mali Protokol

8- Türkiye-AET Ortaklık Konseyi, "Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulamaya Konmasına" İlişkin 1/95 sayılı Karar'ı hangi toplantısında kabul etmiştir?

- a) 6 Mart 1994'de Brüksel'de gerçekleştirilen 33. dönem toplantısında,
- b) 6 Mart 1995'de Brüksel'de gerçekleştirilen 36. dönem toplantısında,
- c) 6 Mart 1996'de Brüksel'de gerçekleştirilen 39. dönem toplantısında,
- d) 6 Mart 1997'de Brüksel'de gerçekleştirilen 40. dönem toplantısında,
- e) 6 Mart 1998'de Brüksel'de gerçekleştirilen 42. dönem toplantısında.

9-Türkiye-AB Ortaklığı'nda temel tarım ürünleri için hangi rejim uygulanmaktadır?

- a) Tercihli ticaret rejimi
- b) Gümrük birliği rejimi
- c) Entegrasyon rejimi
- d) Denetim rejimi
- e) Serbest rejim

10 -Türkiye'nin, gümrük birliğinin kurulması sürecinin 1996 yılında tamamlayarak AB'ye tam üyelik sürecinin hızlanacağı yönündeki beklentilerin veya tezlerin çok doğru olmadığı ilk defa hangi belgeden anlaşılmıştır?

- a) 1996 tarihli AB Deklarasyonu
- b) 16 Temmuz 1997 tarihli 2000 Gündem Raporu
- c) Aralık 2007 Lüksemburg Zirvesi
- d) 1998 tarihli İlerleme Raporu
- e) 2001 Katılım Ortaklığı belgesi

CEVAPLAR:

1 B ,2 A, 3 D ,4 C ,5 D ,6 D, 7 C, 8 B, 9 A ,10 B

